

УДК 355.48

Загорка О. М., д.військ.н., професор;

Тимошенко Р. І., к.військ.н., с.н.с.;

Загорка І. О.

Центр воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Київ

Аналіз підходів для визначення доцільних форм і способів бойових дій угруповань військ (сил)

Резюме. Проаналізовано принципи, методи і методики щодо визначення форм і способів бойових дій угруповань військ (сил).

Ключові слова: форми і способи бойових дій, принципи визначення форм застосування угруповань військ (сил), метод аналізу ієрархій, таксономічні методи, факторний аналіз.

Постановка проблеми. На сьогодні просліджується тенденція стирання відмінностей між станом війни і миру. Війни вже не оголошуються, а почавшись – тривають не за традиційним сценарієм. Досвід військового конфлікту на сході України підтверджує, що цілком благополучна держава за лічені місяці може перетворитися на арену запеклої озброєної боротьби, стати жертвою іноземної інтервенції, опинитися у стані гуманітарної катастрофи.

У цей час поряд з традиційними впроваджуються нестандартні прийоми заволодіння перевагою у регіоні, де проводяться бойові дії:

- підвищується роль мобільних міжвидових угруповань військ, що діють в єдиному розвідувально-інформаційному просторі за рахунок використання нових можливостей систем управління і забезпечення;

- нові інформаційні технології дозволили значно скоротити просторовий, часовий та інформаційний розрив між військами й органами управління – дистанційний безконтактний вплив на противника стає головним способом досягнення цілей бою і операції;

- стираються відмінності між стратегічним, оперативним і тактичним рівнями, наступальними і оборонними діями – використання високоточної зброї набуває масовий характер;

- значного поширення набули асиметричні дії – використання сил спеціальних операцій і внутрішньої опозиції для створення фронту, що постійно діє, на всій території протистоячої держави, а також інформаційний вплив, форми і способи якого постійно удосконалюються.

У зв'язку з цим актуальною стає проблема розвитку форм і способів ведення збройної боротьби, а також розробка методик оцінки їх ефективності.

Метою статті є аналіз підходів щодо визначення форм і способів ведення бойових угруповань військ (сил), а також методик для порівняння альтернативних форм застосування військ за сукупністю показників.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні у публікаціях має місце різноманітність поглядів на таке поняття як “форма бойових дій” угруповань військ (сил). Узагалі під формою прийнято розуміти спосіб організації та існування процесів, предметів, явищ, а також сукупність рис, які виражають зовнішню прояву їх сутності [1]. Для характеристики структурно організованого процесу або предмета, філософія містить парні категорії – “зміст” і “форма”. Вони застосовуються для визначення внутрішніх джерел єдності, цілісності і розвитку матеріальних об'єктів. Ці категорії трактуються частіше наступним чином: *зміст* – визначальна сторона цілого, єдність усіх складових елементів, властивостей, внутрішніх процесів, зв'язків, суперечностей і тенденцій розвитку даного об'єкта, предмета, явища, а *форма* є зовнішня організація змісту, спосіб існування і виразу змісту.

У праці [2] наведено таке визначення: форма воєнних (бойових) дій – це зовнішній вираз змісту дій військ (сил), що віддзеркалює органічну єдність їх організації, рівня і мети. У той же час в [3] відзначається, що історично форми воєнних дій впроваджувались, насамперед, виходячи з необхідності визначення і закріплення організаційних основ, упорядкування дій військ (сил) в обмежених просторових і часових рамках, у відповідних умовах, в інтересах максимальної

реалізації їх бойових можливостей, а не для того, щоб цим діям надати будь-який обрис і зовнішній вираз. Тому наведено таке визначення: форма воєнних (бойових) дій – організаційна сторона дій військ (сил), яка поєднує важливіші характеристики дій: цілі і завдання, склад сил, що залучаються, та специфіку керівництва ними у цих умовах, структуру дій, їх масштаби за часом і простором [3].

Уважається [4], що для визначення форми застосування військ (сил) більш важлива внутрішня організація змісту воєнних (бойових) дій, у якості якого виступають завдання, що повинні виконуватися угрупованнями військ (сил). Пропонується варіант уточненого визначення форми воєнних (бойових) дій. Форма воєнних (бойових) дій – це організаційна основа застосування угруповань військ (сил), відповідно конкретного змісту оперативних (бойових) завдань і порядку їх виконання для досягнення мети збройної боротьби.

Необхідно відзначити, що незважаючи на деякі відмінності, наведені визначення [3, 4] містять загальний елемент – організаційну складову. Взагалі під способом воєнних (бойових) дій розуміється порядок і прийоми застосування сил і засобів для рішення оперативних і бойових завдань в інтересах досягнення мети воєнних дій [5]. Способи воєнних (бойових) дій містять: послідовність розгрому (знищення) противника; напрямки головного та інших ударів (у наступу) або розташування районів (рубежів), на утриманні яких зосереджуються основні зусилля військ (в обороні); оперативну побудову (бойовий порядок) військ (сил); характер застосування ними маневру.

Взаємозв'язок способу і форми застосування військових формувань знаходиться у діалектичній та організаційній єдності [6, 7]. Саме ці обставини використані у методиці визначення форми застосування угруповань військ (сил) [8, 9].

Методика базується на діалектиці категорій змісту і форми, а також співвідношенні змісту і способів бойових дій: по-перше – форма воєнних дій є зовнішнім виразом їх змісту; по-друге – зміст бойових дій військ (сил) виражається в способах дій (формулювання “зовнішній вираз змісту воєнних дій” залишається). Тому методичний підхід до визначення форми воєнних (бойових) дій полягає у такому: спочатку визначаються найефективніші (раціональні) способи бойових дій для виконання поставлених завдань, а потім

ці способи співвідносяться з відповідною формою.

Співвідношення способів із формами воєнних дій у методиці пропонується здійснювати шляхом порівняння узагальнених характеристик способів дій угруповань військ (сил) та умов їх реалізації з ознаками та умовами здійснення форм воєнних дій [9].

Наведений методичний підхід дає змогу віднести воєнні дії, які характеризуються визначеними ознаками і умовами, до певних форм застосування угруповань військ (сил). Однак ознаки і умови пропоновані для визначення форм воєнних (бойових) дій угруповань військ, які можуть створюватися ЗС, мають достатньо велику чисельність і конкретний рівень цілей і завдань. Для наших умов ці ознаки і умови потребують уточнення.

Крім того, методичний підхід, що розглядається [8, 9], не дозволяє визначити найефективнішу форму застосування військ (сил). Не приведені також методи узагальнення характеристик способів дій угруповань військ.

У працях [6, 10, 11] викладені принципи, якими пропонується керуватися під час визначення доцільних форм застосування угруповань військ (сил). До основних з них належать принципи адекватності, адаптивності, достатності та економічності. За своєю суттю ці принципи є загальними вимогами до форм застосування угруповань військ (сил).

Принцип адекватності передбачає, що в загальній системі форм та способів застосування угруповань військ (сил) має бути необхідна сукупність окремих форм та способів за числом принципово можливих воєнно-стратегічних ситуацій і масштабів можливих дій противника. Таким сукупностям форм та способів застосування угруповань військ (сил) має відповідати можливий склад їх сил та засобів.

Принцип адаптивності передбачає можливість оперативної зміни форм і способів застосування військ (сил) у випадку змінювання обстановки.

Принцип достатності означає, що форми і способи застосування угруповань військ (сил) мають забезпечувати вирішення покладених завдань у воєнних конфліктах.

Принцип економічності означає, що загальна система форм та способів застосування угруповань військ (сил) має містити такі форми та способи які здатні у мирний час максимально мінімізувати чисельність та склад ЗС із метою максимального зниження витрат на їх утримання з урахуванням збереження можливостей щодо вирішення ЗС завдань локального характеру.

Наведені принципи доцільно використати при удосконаленні методичних положень щодо

визначення форм і способів застосування угруповань військ (сил).

Основною формою воєнних дій на оперативному рівні є операція [7], яка від усіх форм застосування військ (сил) відрізняється різноманітністю. Відповідно до системного підходу в [1] проведена класифікація операцій за часом їх проведення, просторовим масштабом збройної боротьби, складом учасників, а також видами і підвидами завдань, що мають виконуватися.

Під час ведення воєнних (бойових) дій війська противника і наші війська можуть застосовувати як окремі форми воєнних (бойових) дій, так і їх сполучень. Прикладом є протидія наших військ повітряній наступальній операції противника (агресора). Альтернативними формами застосування наших військ (сил) при цьому можуть бути [6]:

повітряна операція, яка може проводитися Повітряними Силами із залученням військ (сил) інших видів ЗС із метою недопущення завоювання противником переваги у повітрі;

повітряна операція, яка може проводитися окремо Повітряними Силами з метою завоювання переваги у повітрі;

повітряна операція у складі оборонної операції міжвидового угруповання військ, яка може проводитися з метою недопущення завоювання противником переваги у повітрі;

повітряна операція у складі оборонної операції міжвидового угруповання військ, яка може проводитися з метою завоювання переваги у повітрі;

бойові дії об'єднань Повітряних Сил та з'єднань (частин) інших видів ЗС.

Наведені форми застосування військ (сил) для протидії повітряній наступальній операції противника можуть бути доповнені.

Для оцінювання альтернативних форм застосування військ (сил) запропоновано використовувати сукупність показників [6, 11-13], які характеризують:

ступінь досягнення мети і виконання завдань військами (силами);

витрати ресурсів на застосування військ (сил);

можливості щодо управління військами (силами);

можливості щодо забезпечення бойових дій військ (сил).

Наведені сукупності показників оцінюються при застосуванні відповідних способів бойових дій, які визначають їх зміст. Тому доцільно вибір форми застосування угруповання військ, яка є зовнішнім виразом

змісту бойових дій, здійснювати шляхом порівняння альтернативних форм застосування військ за сукупністю показників. Для цього у працях [6, 11-13] пропонується використовувати метод аналізу ієрархій (МАІ) [14-15], який дозволяє визначити пріоритети альтернативних форм застосування угруповання військ (сил). Цей метод також може використовуватися для порівняння способів бойових дій угруповань військ [6, 16].

Застосування МАІ для обґрунтування рекомендацій щодо вибору доцільних форм та способів бойових дій угруповання військ (сил) при вирішенні завдань локалізації (нейтралізації) прикордонного збройного конфлікту наведено у [17].

Для визначення доцільних форм та способів застосування угруповань військ (сил) можливе використання методів багатовимірного порівняльного аналізу, що ґрунтується на методах таксономії з елементами факторного аналізу [6]. Ці методи дозволяють одержувати прийнятні результати в умовах відсутності обмежень на кількість показників та кількість альтернатив. Тому при застосуванні цих методів немає потреби об'єднувати показники, що використовуються для оцінювання альтернативних форм (способів) застосування військ (сил), в групи, як це вимагається при застосуванні МАІ. Використання таксономічних методів для вибору раціональних способів застосування угруповань військ (сил) викладено в [18].

Вибір способу бойових дій, вироблення замислу операції (бойових дій) здійснюється під час прийняття оперативного рішення [19], яка є етапом прийняття рішення на операцію (бойові дії). Звичайно, для вироблення замислу операції (бойових дій) формується декілька можливих варіантів дій угруповань військ (сил) противника і своїх військ (сил). У праці [20] для вироблення оперативного рішення на операцію (бойові дії) запропонована експертна система.

У [21] пропонується у процесі усунення невизначеностей генерувати якомога більше варіантів дій противника і адекватних їм варіантів дій своїх військ. Вибір доцільного варіанта (способу) ведення операції (бойових дій) [22], як і в [23], рекомендовано здійснювати з використанням принципів теорії ігор [24].

Висновки. З проведеного аналізу випливає, що для визначення форм і способів бойових дій угруповань військ (сил) використовується багато різних методичних підходів, які мають певні переваги і недоліки.

Безсумнівно позитивним в умовах невизначеності обстановки є вибір доцільного варіанта (способу) бойових дій угруповання

військ із використанням принципів теорії ігор. У той же час потребують розвитку підходи до формування альтернативних варіантів дій військ противника і своїх військ. Необхідно також уточнити види невизначеності, які відповідають процесу вироблення замислу операції (бойових дій).

В умовах відсутності невизначеності (або прийнятті таких умов) правомірним є вибір доцільного варіанта (способу) бойових дій угруповання військ на підставі порівняння альтернатив із використанням методів багатовимірної аналізу, зокрема методів таксономії.

Методики і підходи до визначення способів бойових дій, складу угруповань військ засновуються на оцінюванні ефективності їх застосування в операціях (під час ведення бойових дій).

Подальші дослідження доцільно зосередити на розробленні методики оцінювання ефективності бойових дій угруповань військ, яка може бути використана під час визначення способів їх застосування та складу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Калистратов А. И. К вопросу о формах и способах вооруженной борьбы // Воен. мысль. – 2003. – № 12. – С. 45 – 54.
2. Беднов Г.П., Лазарев А.В., Москвич Г.Е. Некоторые аспекты уточнения понятий военного искусства // Военная мысль. – 2007. – № 7. – С. 14-22.
3. Король О.В., Ромась Н.Л. О категории “форма военных (боевых) действий” // Военная мысль. – 2008. – № 7. – С. 52-55.
4. Калашников В.Н. Логические основы определения форм применения и способов действий группировок войск и сил // Военная мысль. – 2010. – № 12. – С. 12-22.
5. Военный энциклопедический словарь. – М.: Большая Российская энциклопедия, “РИПОЛ КЛАССИК”, 2002. – 1664 с.
6. Радецький В.Г., Руснак І.С., Тимошенко Р.І. та інш. Методичні засади обґрунтування раціональних форм та способів застосування угруповань військ (сил): Воєнно-теоретична праця. – К.: НАОУ, 2007. – 288 с.
7. Руснак І.С. Кириченко І.О., Телелим В.М., Загорка О.М. Погляди на форми і способи воєнних (бойових) дій. – Х.: Честь і закон. – 2007. – № 2. – С. 4-11.
8. Мирук В.Ф. Об определении форм военных действий // Военная мысль. – 1998. – № 2. – С. 32-38.
9. Барвиненко В.В. Еще раз о методах определения форм военных действий // Военная мысль – № 8. – С. 61-64.
10. Іващенко Г.І. Погляди на сучасну систему операцій Збройних Сил України // Труды академії / Національна академія оборони України. – 2004. – № 55. – С. 54-60.
11. Методологія обґрунтування форм і способів застосування Збройних Сил України у воєнних конфліктах”. К.: Науковий центр Національної академії оборони України, 2005. – 232 с.
12. Загорка О.М., Стужук П.І., Федянович Д.Л. Методологічні засади обґрунтування форм і способів застосування Збройних Сил у сучасних воєнних конфліктах // Зб.наук.пр.ННДЦ ОТ і ВБ України. – 2005. – Вип. 3 (28). – С. 19-28.
13. Загорка О.М., Кириченко І.О. Визначення форм і способів застосування військ (сил) у локальних війнах і збройних конфліктах: Методологічний аспект // Науково-практичний журнал внутрішніх військ МВС України. – 2005. – № 4. – С. 17-21.
14. Саати Т., Кернс К. Аналитическое планирование. Организация систем / Пер. с англ. Р.Г. Вачнадзе. – М.: Радио и связь, 1991. – 287 с.
15. Самохвалов Ю.Я. Совершенствование метода анализа иерархий как методологической основы системы поддержки принятия решений // Управляющие системы и машины. – 1996. – № 1/2. – С. 91-96.
16. Тимошенко Р.І., Загорка О.М., Федянович Д.Л., Кравець О.П. Методика вибору доцільної форми застосування угруповання військ та способу та способу застосування артилерії за економічними витратами на підготовку бойових дій / Труды Національної академії оборони України. – 2006. – № 70. – С. 70-76.
17. Методологія обґрунтування форм і способів застосування Збройних Сил України у воєнних конфліктах”. – К.: Науковий центр Національної академії оборони України, 2006. – 233 с.
18. Загорка О.М., Тимошенко Р.І., Горбатюк А.О., Палій В.В. Використання таксономічних методів для вибору раціональних способів застосування угруповань військ (сил) / Труды НАОУ. – 2006. – № 73.
19. Элементы военной системологии применительно к решению проблем оперативного искусства и тактики общевойсковых объединений, соединений и частей. Военно-теоретический труд / Под редакцией академика В. П. Рябчика. – М. : ВА им. М. В. Фрунзе, 1995. – 228 с.
20. Юдаков В.О., Загорка О.М., Тимошенко Р.І., Колесніков В.О. Інформаційно-аналітичне забезпечення процесу прийняття рішення органом військового управління на операцію (бойові дії) // Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони. – 2010. – № 1 (7). – С. 17-21.
21. Теорія прийняття рішень органами військового управління: Монографія / В.І. Ткаченко, Є.Б.Смірнов, Г.А. Дробаха та інш. // За ред. В.І. Ткаченка, Є.Б. Смірнова – Х.: ХУПС, 2008. – 545 с.
22. Юдаков В.О., Загорка О.М., Тимошенко Р.І., Колесніков В.О. Оперативна підготовка та методичне забезпечення роботи органів військового управління під час вироблення замислу і

- планування операцій (бойових дій) / Зб.наук.пр. Національного університету оборони України “Труди університету” – 2011. – №3 (102). – С. 17-27
23. Можаровський В.Н., Загорка О.М. Основні положення методики визначення варіанта (способу) бойових дій та складу угруповання військ (сил) для відбиття агресії / Наука і оборона. – 2011. – № 1. – С. 3-6.
24. Вентцель Е.С. Исследование операций: задачи, принципы, методология / Е.С. Вентцель. – М.: Наука, 1980. – 208 с.

Стаття надійшла до редакції 11.11.2014

Загорка А. Н.;

Тимошенко Р. И.;

Загорка И. А.

Центр воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Київ

Анализ подходов для определения целесообразных форм и способов боевых действий группировок войск (сил)

Резюме. Проанализированы принципы, методы и методики, относительно определения форм и способов боевых действий группировок войск (сил).

Ключевые слова: формы и способы боевых действий, принципы определения форм применения группировок войск (сил), метод анализа иерархий, таксономические методы, факторный анализ.

A. Zagorka;

R. Tymoshenko;

I. Zagorka

Center for Military and Strategic Studies National Defence University of Ukraine named Ivan Chernykhovskij

Analysis of approaches for determination of expedient forms and methods of battle actions of groupments of troops (forces)

Resume. Principles, methods and methods, are analysed, in relation to determination of forms and methods of battle actions of groupments of troops (forces).

Keywords: forms and methods of battle actions, principles of determination of forms of application of groupments of troops (forces), method of analysis of hierarchies, taxonomical methods, factor analysis.